

Távolról érkezett a munkásmozgalomhoz, de tiszta szándékai, egyenes jelleme, hűsége a legkiválóbb harcosok egyikévé avatta. A felszabadulás után az Ideiglenes Nemzetgyűlés Elnöke 1945. május elsejével vezérezredessé léptette elő.

A Minisztertanács 1051/1986. (VIII. 10.) számú határozatával Stromfeld Aurél-díjat alapított. A határozat kimondja, hogy a díjat „A honvédelem, az állam- és közbiztonság erősítése terén végzett kiemelkedő tudományos, műszaki fejlesztési, vagy szervező tevékenység, illetve az ezzel elért jelentős eredmény elismerésére a honvédelmi miniszter a fegyveres erők és a fegyveres testületek tagjainak, valamint a polgári személyeknek az illetékes miniszter és az ágazati szakszervezet véleményének figyelembevételével, szeptember 29-én, a fegyveres erők napja alkalmával, évente általában 10 Stromfeld Aurél-díjat és vele jelvényt adományozhat.”.

Laczkó Mihály

Emlékezés Fábry Zoltánra

Ez év augusztus 10-én töltötte volna be kilencvenedik életévét. Immár tizenhét esztendeje, hogy eltávozott stószói örhélyéről, de szellemi hagyatéka, korszakos jelentőségű életműve ma is elevenen ható erő.

Mint a pék kerek kenyereit, / dagasztani, formálni úgy akarta ő az embert / jósága fehér lisztjéből, eszmék élesztőivel. . . — állapította meg róla írt versében Forbáth Imre. Lényegre mutató, kifejező meghatározás ez, akárcsak a szállóigévé vált Fábry-formula: „Változni és változtatni!” E tömör és mélyértelmű jelmondat határozta meg Fábry Zoltán önként vállalt szerepét: a nép szolgálatát. És Fábry a kor kihívásaira válaszolva változott, hogy változtathasson. Szemlélete, világnézete — háborús élményei és olvasmányai következtében — fokozatosan alakult át a formalizmusban megrekedő polgári humanizmustól a szabadságért és emberi méltóságért síkraszálló szocialista humanizmusig.

✧

Élete, eszmei fejlődése nem szokványosan alakult. Egy isten háta mögötti faluban, az Abaúj-Torna vármegye északi csücskében fekvő Stószon, jómódú, vallásos polgári családban született. A szülői házban, s később a roznyói gimnáziumban a milléniumi évek hazafiaskodó, nacionalista légköre vette körül. Ez a körülmény határozta meg indulását. Ezzel a szemlélettel került 1916-ban az északi, majd két évvel később az olasz frontra, ahol rádöbbsent a háború értelmetlenségére és embertelenségére.

A sors kegyes volt hozzá. Egy rendelkezésnek köszönhetően 1918 júniusában a frontszolgálat alól felmentést kapott. Ezen az alapon részt vehetett a hadviseltek részére szervezett háromhónapos pótszemeszteren a budapesti tudományegyetemen. Az egyetemről azonban — a háborúban szerzett tüdőbajával — még az év őszén szanatóriumba került, s onnan haza, a stószai fenyevesek közé. A félbemaradt magyar-történelem szakos tanár ekkor jegyezte el magát az irodalommal.

Erre a korszakára emlékezve, Fábry megállapítja, hogy ekkor még — 1919 végén, 1920 elején — nem tartozott a baloldalhoz: „Első írásaim a kassai Esti Újságban, a keresztényszocialisták lapjában jelentek meg. *Szomorú szemmel* volt sokat cenzurált rovatom címe: az elárvult, talajt vesztett magyar ifjúság szólt akkor belőlem. Még 1922-ben a Kassai Naplóban Beöthy Zsolt halálakor írt nekrológomban is a volgai magyar lovas képét idéztem: üres, tartalmatlan romantikát. A háború tudórokkantjaként a stószai fekvőszékben medítálva azonban más hatások alá kerültem: az expresszionizmus bővületébe, a háborúellenes német irodalom sugallatába. A háború után — könyvekből, írók eszméléséből, magatartásából — ismertem önmagamra, feladatomra . . . Most már önmagából adódott a feladat: hites tanúvá kellett válnom, hogy tanulság, példa lehessen és maradjak másoknak . . . Változtam, változtattam.” (Főnöd Zoltán: *Vallató idők*, 38-39. old.)

Fábry humanista szellemű írásai a huszas évek közepétől kezdve egyre elvszerűbbekké, radikálisabbakká váltak. Az „emberirodalom” humanista publicistájából ekkor vált marxista szemléletű esztéta és kritikus. Osztályharcos állásfoglalásai, bírálatai széles körben felhívták rá a figyelmet, és a baloldal elismerését, a jobboldal ellenvetését vonták maguk után. Fábry tollal és élőszóval hirdette a szocializmus igazát, harcba szólított a háborúval fenyegető fasizmus ellen. Írásai ekkor már a kommunista párt lapjában, a Munkásban, a szerkesztésében megjelenő, baloldali Az Útban, a marxista Korunkban és az 1930-as évek közepétől a párt fedőlapjában, a népfrontos Magyar Napban jelentek meg. Gyakran indult előadó-körútra Szlovenszko magyarlakta városaiba. Résztvett nagyobb felvonulásokon, népgyűléseken, cáfolatát adva ezzel a jobboldal részéről hangoztatott gúnyos élű vádnak, hogy kiszakadt a magyar népközösségből, s remeteként („stószí remete”) él falusi magányában. Bátor kiállításai miatt összeütközésbe került a fennálló renddel. Első könyvét, a kárpátaljai szegénynemzet nyomorát és elmaradottságát leleplező *Az éhség legendáját* elkobozzák, írásai fehér foltokkal jelennek meg a lapokban, őt magát pedig több alkalommal is bebörtönzik.

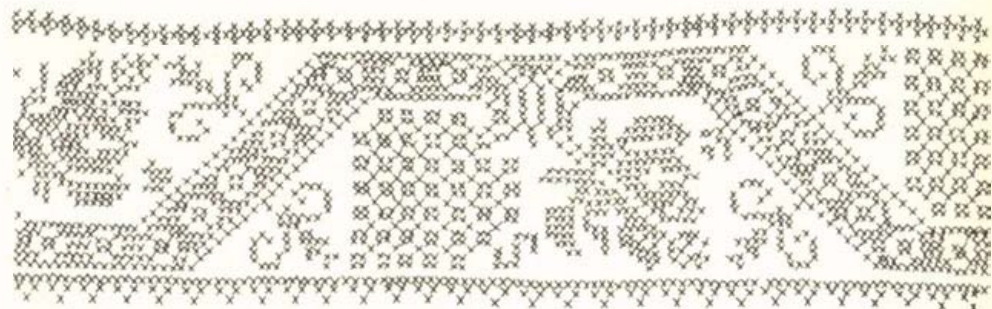
A második világháború idején némaságra van ítélve, írásai nem láthatnak napvilágot. Ezek egy része a felszabadulás után *Palackposta* (1960) című kötetében jelentek meg, akkor is erősen „megszerkesztve”. Hasonló sors érte az 1946-ban írt *A vádolt megszólal* című memorandumát, amely akkor született, amikor Juraj Zvara történész tanúsága szerint „nemcsak a nyelvi jogot, hanem minden jogot megtagadtak a magyarságtól” Csehszlovákiában. Ezt az írását Fábry — szlovák fordításban — 1947-ben — sokszorosítva — eljuttatta a politikai és művelődési élet minden jelentős cseh és szlovák tényezőjéhez, de válasz rá egyikőtől sem érkezett.

A fordulat éve után Fábry ismét bekapcsolódhatott az irodalmi életbe. Írásai — a „harmadvirágzás” íróiról, az antisemitizmusról és egész sor más kérdéstről — sűrűn jelentek meg nemcsak a hazai, hanem a határon túli lapokban is. Könyvei — szám szerint tizennégy — úgyszintén gyors egymásutánban napvilágot láttak az ötvenes és hatvanas években. Írásműveinek válogatása fordításban eljutott a cseh, a szlovák, az orosz és más nyelvű olvasókhoz is. Főnöd Zoltán gondozásában 1980-ban megindult és azóta folyamatban van összegyűjtött műveinek több kötetre tervezett kiadása.

Életének utolsó szakasza a számvetés ideje volt számára. Néhány évvel halála előtt — 1963-ban — az *Antisemitizmus* című nagy tanulmányában írta le e sorokat: „Adynak, a . . . költőnek köszönhetek mindent.” Ady lírája valóban egész irodalmi működésére kiható élmény volt számára. Tanítása vörös fonalként húzódik végig szinte valamennyi írásművén. Fábry ebben az időben tekintette át több évtizedes kritikai tevékenységét is, amely általában pozitív értékű, ám nem mentes néhány tévedésétől. Téves tájékoztatás következtében a harmincas években ugyanis Fábry túlzásokra ragadtatta el magát. Ultrabalos szempontból támadta Kassák, Kodolányi, Móricz egyik-másik művét. Fábry a hatvanas években önkritikusan elítélte egykori tévedéseit.

Fábry Zoltán a csehszlovákiai magyar irodalom legkimagaslóbb alakja, az egyetemes magyar irodalom egyedülálló jelensége. Esméltető írásaival széles népi rétegek tisztánlátását mozdította elő olyan korban, amelyben megtévesztő politikai jelszavak és ideológiák fertőztek meg az agyakat. Életműve kalauzul szolgál a mai és a későbbi korok olvasóinak egyaránt.

Sándor László

Szentese Sinkó Zsuzsa rajza